

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ

BILINGUALISM AND SPECIAL LEARNING DISABILITIES

της

Ροδάνθης Ζαχαριάκη

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται

στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της
ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1η Επιβλέπουσα: Λύδια Μίτιτς, Επίκουρη Καθηγήτρια Δ.Π.Θ.

2η Επιβλέπουσα: Μαρία Μητσιάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια Δ.Π.Θ.

3η Επιβλέπουσα: Ιφιγένεια Δόση, Διδάσκουσα βάσει ΠΔ 407/80, ΤΕΦ-Δ.Π.Θ.

Κομοτηνή/Αθήνα

2022

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία έχει ως θέμα τη διγλωσσία και τις ειδικές μαθησιακές δυσκολίες. Πιο αναλυτικά μελετώνται τα γλωσσικά λάθη δίγλωσσων μαθητών με και χωρίς ειδικές μαθησιακές δυσκολίες που φοιτούν σε αγγλικά σχολεία στην Ελλάδα. Πολλές φορές στα πλαίσια της δίγλωσσης εκπαίδευσης συγχέονται τα γλωσσικά λάθη που οφείλονται στη διγλωσσία, με αυτά που οφείλονται στις ειδικές μαθησιακές δυσκολίες.

Ο σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης είναι να εντοπιστεί ο αριθμός και η φύση των γλωσσικών λαθών σε δίγλωσσους μαθητές με και χωρίς ειδικές μαθησιακές δυσκολίες. Για την παρούσα έρευνα επιλέχθηκαν Έλληνες δίγλωσσοι μαθητές που φοιτούν σε αγγλικά σχολεία στην Ελλάδα ηλικίας 10-17 ετών. Για τον εντοπισμό των γλωσσικών λαθών ζητήθηκε από τους μαθητές να συντάξουν ελεύθερο κείμενο περιορισμένης έκτασης, με συγκεκριμένη θεματολογία. Τα γλωσσικά λάθη συλλέχθηκαν και αναλύθηκαν βάσει προκαθορισμένης κατηγοριοποίησης. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως οι δίγλωσσοι μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες κάνουν κατά μέσο όρο περισσότερα γλωσσικά λάθη σε σχέση με τους δίγλωσσους μαθητές χωρίς ειδικές μαθησιακές δυσκολίες. Επίσης τα γλωσσικά λάθη των δίγλωσσων μαθητών με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες ανήκουν στις ίδιες κατηγορίες με αυτά των δίγλωσσων μαθητών χωρίς ειδικές μαθησιακές δυσκολίες.

Συμπερασματικά οι δίγλωσσοι μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες είναι μία κατηγορία μαθητών που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής με σκοπό τον έγκαιρο εντοπισμό των ειδικών μαθησιακών δυσκολιών και την αποφυγή σύγχυσης μεταξύ των γλωσσικών λαθών που οφείλονται στη διγλωσσία και αυτών που οφείλονται στις ειδικές μαθησιακές δυσκολίες.

Λέξεις κλειδιά: διγλωσσία, ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, γλωσσικά λάθη

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αζέζ, Κ. (1999). Το παιδί ανάμεσα σε δύο γλώσσες. Μτφρ. Αποστολοπούλου, Ν. επιμ. Δελβερούδη, Ρ. Αθήνα. Πόλις.
- Αθανασίου, Λ. (2003). Αντιλήψεις και στάσεις των εκπαιδευτικών της προσχολικής ηλικίας απέναντι στη διγλωσσία των μεταναστών και παλιννοστούντων μαθητών. Στα : Πρακτικά του 5ου διεθνούς συνεδρίου Διαπολιτισμική εκπαίδευση- Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα. Πάτρα : Κέντρο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.
- Akmajian, A., Demers, R.A., Farmer, A.K., & Harnish, R.M. (2001). Linguistics. An Introduction to Language and Communication. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Αμπατζόγλου, Γ. (2011). Γλώσσα και μετανάστευση: Ψυχολογικές διαστάσεις, στο : Χριστίδης, Α.Φ. (επιμ.) Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα. Θεσσαλονίκη: Κέντρο ελληνικής γλώσσας.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., Βλέτση, Ε., Μητσιάκη, Μ., Μποζονέλος, Β., & Χούμα, Β. (2008). Τα γλωσσικά λάθη μαθητών της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας και ο ρόλος της Γ1 στις πολυπολιτισμικές τάξεις του Γυμνασίου. Διεθνές Συνέδριο: 2008, Ευρωπαϊκό έτος διαπολιτισμικού διαλόγου: συνομιλώντας με τις γλώσσες-πολιτισμούς. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Αναστασίου, Φ. & Μίτιτς, Λ. (2017). Κεντρικά ερωτήματα στο επιστημονικό πεδίο της διγλωσσίας: Η διγλωσσία ως φαινόμενο. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Aronin, L. (2005). Theoretical perspectives of trilingual education. *International Journal of Sociology of Language*, 171, 7-22.
- Baetens, B. H. (1986). *Bilingualism: Basic principles*. Clevedon: Tieto.
- Baker, C., (2001), Εισαγωγή στη Διγλωσσία και τη Δίγλωσση Εκπαίδευση, (Αθήνα: Gutenberg).
- Baker, C. (2011). *Foundations of bilingual education and bilingualism* (5 th ed.). Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters.
- Barnes, J. (2005). *Early Trilingualism: A Focus on Questions*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Bloomfield, L., (1933). *Language*. NewYork: HenryHolt

- Caldas, S.J., & Boudreaux, N. (1999). Poverty, race, and foreign language immersion: Predictors of math and English language arts performance. *Learning Language*, 5(1), 4-15.
- Clifford, V., Rhodes, A., & Paxton, G. (2013). Learning difficulties or learning English difficulties? Additional language acquisition: an update for paediatricians. *J Paediatr Child Health*. 175-81. doi: 10.1111/jpc.12396. Epub 2013 Oct 18. PMID: 24134139.
- Conboy, B.T., & Thal, D.J. (2006). Ties Between the Lexicon and Grammar: Cross-Sectional and Longitudinal Studies of Bilingual Toddlers. *Child Development*, 77(3), 712-735.
- Cummins, J. (1976). The influence of bilingualism on cognitive growth: a synthesis of research findings and explanatory hypotheses. *Work. Pap. Biling.*, 9, 1–43.
- Cummins, J. (1979). Linguistic interdependence and the educational development of bilingual children. *Review of Educational Research*, 49, 222–51.
- Cummins, J. (2005, September). Teaching for cross-Language transfer in dual language education: Possibilities and pitfalls. Paper presented at TESOL Symposium on Dual Language Education: Teaching and learning two languages in the EFL setting, Bogazici University, Istanbul, Turkey.
- Gardner, H. (1993). Educating for understanding. *The American School Board Journal*, pp. 21-24.
- Genesee, F. (1981). A comparison of early and late second language learning. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 13, 115- 127.
- Genesee, F. (2009). Early childhood bilingualism: Perils and possibilities. *Journal of Applied Research on Learning*, vol.2 Special Issue, Article 2.
- Goetz, P.J. (2003). The effects of bilingualism on theory of mind development. Στο bilingualism. *Language and cognition*. 6(1), 1-15.
- Gollan, T.H., & Acenas, L.A.R. (2004). What is a TOT? Cognate and translation effects on tip-of-the-tongue states in Spanish-English and tagalog-English bilinguals. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 30(1), 246.
- Γκόβαρης, Χ. (2010). Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Αθήνα. Ατραπός.

- Γκότοβος, Α. (2012). Ετερότητα στην εκπαίδευση. Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής. Αθήνα. Μεταίχμιο.
- Γκουγκουσίδου, Α. (2017). Ανάλυση Λαθών Μαθητών και Μαθητριών στην Ελληνική ως Δεύτερης και ως Ξένης Γλώσσας. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Γρίβα, Ε. & Στάμου, Α. (2014). Ερευνώντας τη διγλωσσία στο σχολικό περιβάλλον: Οπτικές εκπαιδευτικών, μαθητών και μεταναστών γονέων. Θεσσαλονίκη: Δ. Κυριακίδη.
- Δαμανάκης, Μ. (2010). Η Εκπαίδευση των Παλιννοστούντων και Αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση. Αθήνα. Gutenberg.
- Ευαγγέλου, Ο. (2003). Η αντιμετώπιση της γλωσσικής διαφορετικότητας στο νηπιαγωγείο. Σύγχρονο νηπιαγωγείο, 34, 12-17.
- Ευαγγέλου, Ο., & Παλαιολόγου, Ν. (2007). Σχολικές επιδόσεις αλλόφωνων μαθητών. Εκπαιδευτική πολιτική-Ερευνητικά δεδομένα. Αθήνα: Ατραπός.
- Ευσταθιάδης, Ε., Αντωνοπούλου, Ν., Σακελλαρίου, Α., Βαλετόπουλος, Φ., Καρακυργιού, Μ., Μουμτζή, Μ., & Παναγιωτίδου, Β. (2006). Ανάλυση λαθών της παραγωγής λόγου στις εξετάσεις ελληνομάθειας του ΚΕΓ. Ανακτήθηκε στις 3 Μαΐου, 2022, από <https://www.greek-language.gr/certification/research/show.html?id=8>
- Ζαχαριάκη, Ρ. & Τεντζέρης, Ε. (2018). Διπλά Ιδιαίτεροι Μαθητές –Χαρισματικοί Μαθητές με Ειδικές μαθησιακές δυσκολίες. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 8, 284-293. DOI: <http://dx.doi.org/10.12681/edusc.2678>
- Hallahan, D. & Kaufman, J. (1976). Introduction to learning disabilities. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Hallahan, D. P. & Mercer, C. D. (2001). Learning disabilities: Historical perspectives. Paper written for the Office of Special Education Programs, U.S. Department of Education, and presented at the OSEP's LD Summit conference. Washington, DC.
- Hammill, D. D. (1990). On defining learning disabilities: An emerging consensus. Journal of Learning Disabilities, 23, 120–124.
- Haugen, E. (1956). Bilingualism in the Americas: A bibliography and research guide. Montgomery: University of Alabama Press.

- Holobow, N.E., Genesee, F., & Lambert, W.E. (1991). The effectiveness of a foreign language immersion program for children from different ethnic and social class backgrounds: Report 2. *Applied Psycholinguistics*, 12, 179-198.
- Jacobs, K., & Cross, A. (2001). The seventh generation of Kahnawà:ke: Phoenix or Dinosaur. In D. Christian & F. Genesee (Eds). *Bilingual Education* (pp. 109-121). Alexandria, VA: TESOL.
- Jacobson, R. (1982). The implementation of a bilingual instructional model: The new concurrent approach. In R. Padilla (Ed.), *Ethnoperspectives in bilingual education research* (pp. 14-29). Ypsilanti, MI: Eastern Michigan University
- Κάρτζια, Α. (2011). Διαταραχές λόγου και ομιλίας. Θεσσαλονίκη : Μέθεξις.
- James, C. (1998). *Errors in language learning and use: exploring error analysis*. London, New York: Longman.
- Ivanova, I., & Costa, A. (2008). Does bilingualism hamper lexical access in speech production? *Acta Psychologica*, 127(2), 277-288.
- Καραντζόλα, Ε. (2014). Διγλωσσία και Διαπολιτισμικότητα: συγκλίσεις και αποκλίσεις. Συνεδριακό και Πολιτιστικό Κέντρο Πανεπιστημίου Πατρών, Πάτρα.
- Kavale, K. A. & Forness, S. R. (2000). What Definitions of Learning Disability Say and Don't Say A Critical Analysis. *Journal of learning disabilities*, 33(3), 239-256.
- Khabirova, N. & Abrosimova, G. (2016). The Phenomenon of Bilingualism on the Current Stage. In *INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMANITIES AND CULTURAL STUDIES*, pp. 74-80. <http://www.ijhcs.com/index.php/ijhcs/index>
- Κλεάνθους, Σ. (2009). Οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την παρουσία και τη σχολική επίδοση των δίγλωσσων μαθητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Μεταπτυχιακή εργασία. ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.
- Kohnert, K.J., & Bates, E. (2002). Balancing Bilinguals II: Lexical Comprehension and Cognitive Processing in Children Learning Spanish and English. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 45(2), 347-359.
- Κουλιάρη, Α. (2005). Γλωσσική εκπαίδευση. Μια κοινωνιογλωσσική προσέγγιση. Θεσσαλονίκη : Βάνιας.
- Κοκουβίνου, Ε. (2017). Απόψεις, αναφερόμενες πρακτικές και γνώσεις των δασκάλων για την εκπαίδευση μαθητών/τριών από διαφορετικά πολιτισμικά και

- γλωσσικά περιβάλλοντα: Μελέτη της διαπολιτισμικής επάρκειας και ετοιμότητας των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Διπλωματική Εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Διατμηματικό Διαπανεπιστημιακό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.
- Κουνινιώτη, Μ. (2018). Τα ορθογραφικά και συντακτικά λάθη παιδιών με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες από δέκα έως δώδεκα ετών: Η άποψη των δασκάλων. Πτυχιακή εργασία. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.
- Κουτσογιάννης, Δ., & Παπαδοπούλου, Δ. (2007). Παραγωγή γραπτού λόγου και κατανόηση ηλεκτρονικού λόγου από εφήβους: ανάλυση λαθών. Εισήγηση που παρουσιάστηκε στο 100 Συνέδριο Τα λάθη των μαθητών: δείκτες αποτελεσματικότητας ή κλειδιά για τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης; Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, Αθήνα, 172-187. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://blogs.sch.gr/kkiourtsis/files/2011/07/praktika_sinedriou_ta_lathi.pdf
- Kubicek, L. F., & Emde, R. N. (2015). Emotional Expression and Language: A Longitudinal Study of Typically Developing Earlier and Later Talkers from 15 to 30 Months. *Infant Mental Health Journal*, 33, 553–584.
- Lerner, J. W. (2000). *Learning disabilities: Theories, diagnosis, and teaching strategies* (8th ed.). Boston: Houghton Mifflin.
- Λυμπεροπούλου, Δ. (2017). Διγλωσσία: Λάθη στη χρήση της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας- Μια συγκριτική μελέτη. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Μαζή, Ε. (2001). *Διγλωσσία και κοινωνία: Η ελληνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Προσκύνιο (Άγγελος Σιδεράτος).
- Lyron, G.R. (2014). Toward a definition of dyslexia, *Annals of dyslexia*, 45, 3-17.
- Μαλανδράκη, Γ. Α. (2012). Εξελικτικός και επίμονος τραυλισμός (πρόγραμμα λογοπαθολογίας, Τμήμα Βιοσυμπεριφορικών Επιστημών), Αθήνα
- Martinet A. (1976). *Στοιχεία Γενικής Γλωσσολογίας*, μτφρ. Α. Χαραλαμπίδης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη

- McCoach, D. B., Kehle, T.J., Bray, M.A., & Siegle, D. (2001). Best practices in the identification of gifted students with learning disabilities. *Psychology in the Schools*, 38 (5), 403-411.
- Mercer, C. D. (1997). *Students with learning disabilities* (5th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill.
- Μερκουριάδου, Ε. (2016). Διερεύνηση των απόψεων των δασκάλων για τις εκπαιδευτικές πρακτικές σε δίγλωσσους μαθητές από μεταναστευτικά πλαίσια. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας-Τμήμα Νηπιαγωγών, Φλώρινα.
- Μητακίδου, Χρ., & Δανιηλίδου, Ε. (2007). Διδασκαλία και Μάθηση της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας: Απόψεις Εκπαιδευτικών. Στο Ντίνας, Κ., & Χατζηπαναγιωτίδη, Α. (επιμ.), *Η Ελληνική Γλώσσα ως Δεύτερη/ Ξένη - Έρευνα, Διδασκαλία, Εκμάθηση, Πρακτικά Συνεδρίου* (σ. 453-465). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Μήτσης, Ν. (2004). *Η Διδασκαλία της Γλώσσας υπό το Πρίσμα της Επικοινωνιακής Προσέγγισης. Εισαγωγή στη θεωρία και τις τεχνικές του επικοινωνιακού μοντέλου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Milk, R. (1993). Bilingual education and English as a second language: The elementary school. In B. Arias & U. Casanova (Eds.), *Bilingual education: Politics, practice, research* (pp. 88- 112). Chicago: National Society for the Study of Education.
- Μουζάκη Α., Πρωτόπαπας Α. (2010). *Ορθογραφία: μάθηση και διαταραχές*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Μπέλλα Σπ., *Η δεύτερη γλώσσα, Κατάκτηση και διδασκαλία, αναθεωρημένη έκδοση*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2011.
- Μπόντη Ε. Ι. (2013). *Ειδικές μαθησιακές δυσκολίες: Μια εναλλακτική προσέγγιση...για όλους*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Μέθεξις.
- National Joint Committee on Learning Disabilities (2011). *Learning Disabilities: Implications for Policy Regarding Research and Practice. A Report by the National Joint Committee on Learning Disabilities*, Ανακτήθηκε στις 10/05/22 από http://s3.amazonaws.com/cmiteachingld/assets/attachments/79/NJCLD_LDValidityPaperFINAL3.30.11.p

- Nation, I.S.P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: CUP.
- Nespor, M. (2010). *Φωνολογία. Προσαρμογή στην ελληνική γλώσσα: Αγγελική Ράλλη, Marina Nespor, Αθήνα: Πατάκης.*
- Νικολάου, Γ. (2000). Ένταξη και Εκπαίδευση των Αλλοδαπών Μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο Από την «ομοιογένεια» στην πολυπολιτισμικότητα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νικολόπουλος, Δ. (2008). *Γλωσσική ανάπτυξη και διαταραχές*. Αθήνα. Τόπος
- Ξάνθη Σ. Β. (2017). Ποιοτική ανάλυση λαθών μαθητών Δ' - ΣΤ' δημοτικού σε ορθογραφικά έργα υπαγόρευσης και ελεύθερης γραφής. Έρευνα στην Εκπαίδευση, 6(1), 1–17. <https://doi.org/10.12681/hjre.10619>
- Οκαλίδου, Α. (2008). Ομιλία : Ανάπτυξη και διαταραχές τεμαχιακής δομής. Χανιά : Γλαύκη.
- Παντελιάδου, Σ., Μπότσια, Γ. (2007). *Ειδικές μαθησιακές δυσκολίες: Βασικές έννοιες και χαρακτηριστικά. Βόλος : Γράφημα.*
- Παντελιάδου Σ. (2011). *Ειδικές μαθησιακές δυσκολίες και Εκπαιδευτική πράξη: Τι και γιατί*. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.
- Παπαπαύλου, Α. (2004). *Ψυχολογικές διαστάσεις της διγλωσσίας*. Πανεπιστήμιο Κύπρου, un paper.
- Παρασκευά, Μ. (2012). *Η ανάπτυξη διγλωσσου εκπαιδευτικού υλικού με αντικείμενο τη σύγκριση της ελληνικής και τουρκικής γλώσσας στο πλαίσιο της συνάντησης και της αλληλεξάρτησης των γλωσσών*. Μεταπτυχιακή εργασία. ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη. <http://ikee.lib.auth.gr/record/131436/files/GRI-2013-10164.pdf> (23/5/2022).
- Πολυχρονοπούλου, Σ. (2012). *Παιδιά και έφηβοι με εκπαιδευτικές ανάγκες και δυνατότητες*. Αθήνα : Γρηγόρης
- Πόρποδας, Κ.Δ. (2003). *Διαγνωστική αξιολόγηση και αντιμετώπιση των μαθησιακών δυσκολιών στο δημοτικό σχολείο*. Πατρα: έκδοση στο πλαίσιο υλοποίησης του Έργου ΕΠΕΑΕΚ 2000-2006 του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, με θέμα Έπιμόρφωση και εξειδίκευση εκπαιδευτικών και στελεχών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες'.

- Richards J. & Rodgers Th., *Approaches and Methods in the Language Teaching*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.
- Rabinovitch, M. (1968, April). Phagocytosis: the engulfment stage. In *Seminars in hematology* (Vol. 5, No. 2, p. 134).
- Rechsly, D. J., Hosp, J. L., & Schmied, C. M. (2003). And miles to go...: state SLD requirements and authoritative recommendations. www.nrclid.org/html/research/states/milestogo.pdf.
- Ρεπούσης, Γ. (2010). Η διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Αναλυτικό πρόγραμμα, Μεθοδολογικό υλικό στήριξης. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Ροβένα, Ζ. (2022). Καταγραφή των απόψεων δίγλωσσων εκπαιδευτικών για σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές στο δημόσιο σχολείο. Μεταπτυχιακή Εργασία. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Φλώρινα.
- Roundtable, L. D. (2002). *Specific learning disabilities: Finding common ground*. Washington DC: US Department of Education, Office of Special Education Programs, Office of Innovation and Development.
- Σεβγούλ, Τ. (2017). Από τη δίγλωσση εκπαίδευση στις Ειδικές Μαθησιακές Διαταραχές. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.
- Σκούρτου, Ε. (2010). Η δίγλωσσία στο σχολείο. Αθήνα : Gutenberg
- Skutnabb-Kangas, T., & Toukoma, P. (1976). Teaching migrant children's mother tongue and learning the language of the host country in the context of the socio-cultural situation of the migrant family (Vol. 15). Tampere, Finland: Tukimuksia Research Reports
- Slate, JR. (2015). Discrepancies between IQ and index scores for a clinical sample of preschool students. *Useful diagnostic indicators, Psychology in the schools*, 32, 103-110
- Slaughter, H. (1997). Indigenous language immersion in Hawai'i: A case study of Kula Kaiapuni Hawai'i. In R.K. Johnson & M. Swain (Eds). *Immersion Education: International Perspectives* (pp. 105-129). Cambridge: Cambridge University Press

- Sleeter, C. E. (1986). Learning disabilities: The social construction of a special education category. *Exceptional children*, 53(1), 46-54.
- Σπαντιδάκης, Ι., Ι. (2004). Προβλήματα παραγωγής γραπτού λόγου παιδιών σχολικής ηλικίας: Διάγνωση, αξιολόγηση, αντιμετώπιση. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Stanovich, K.E (2013). The sociopsychometrics of learning disabilities, *Journal of learning disabilities*, 32 (4), 350-359
- Tanner, D.E. (2015). The learning disabled. A distinct population of preschool students, *Education*, 121 (4). 795-79
- Τζουριάδου Μ. (2011). Ειδικές μαθησιακές δυσκολίες – θέματα ερμηνείας και αντιμετώπισης, Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.
- Τζιβινίκου, Σ. (2016). Ειδικές μαθησιακές δυσκολίες-διδασκτικές παρεμβάσεις.
- Tzivinikou, S. (2002). Potential Discriminative Factors for Dyslexia. Unpublished Ph.D. Thesis. Brunel University, London, UK.
- Torcher, K. (2014). What shall we do with psychological process? *Journal of learning disabilities*, 12, 514-52
- Trevor, H. (2008). Η ψυχολογία της γλώσσας από την πράξη στη θεωρία (επιμέλεια Πήτα Ρ. Μετάφραση : Ζαφείρη, Μ. Λέκκας, Φ. Ρόικου Κ. και Φωτακοπούλου, Ο). Θεσσαλονίκη : University Studio Press
- Τριάρχης – Hermann, B. (2000). Η διγλωσσία στην παιδική ηλικία. Μια ψυχολογολογική προσέγγιση. Αθήνα : Gutenberg
- Troia, G. A. (2006). Writing Instruction for Students with Learning Disabilities. In C. A. MacArthur, S. Graham, & J. Fitzgerald (Eds.), *Handbook of writing research* (pp. 324–336). The Guilford Press.
- Τσοκαλίδου, Ρ. (2001). Διγλωσσία, φύλο και εθνική ταυτότητα στα Πρακτικά συνεδρίου , Ισχυρές και ασθενείς γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού. Κέντρο ελληνικής γλώσσας. Θεσσαλονίκη: Μπαρμπανάτης.
- Τσοκαλίδου, Ρ. (2012). Χώρος για δύο. Διγλωσσία και εκπαίδευση. Θεσσαλονίκη : Ζυγός.

- Τσώτης, Σ, Κοσμίδου, Μ. (2011). Νευροψυχολογία της μαθησιακής διαταραχής στη γραπτή έκφραση. Στο Μ. Κοσμίδου και Μ. Κωνσταντίνου, Νευροψυχολογία των μαθησιακών διαταραχών (σελ.39-69). Αθήνα : Παρισιάνου.
- Tucker, G. R. (1998). A global perspective on multilingualism and multilingual education In J. Cenoz and F. Genesee (eds.), Beyond Bilingualism: Multilingualism and Multilingual Education (pp. 3-15). Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Υψηλάντης, Γ., & Μουτή, Ά. (2015). *ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ*. Στο Υψηλάντης, Γ., & Μουτή, Ά. 2015. *Ατομικές διαφορές στην απόκτηση/εκμάθηση δεύτερης γλώσσας: στυλ και στρατηγικές μάθησης*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.
- Χαραλαμπίδης, Α. (2002). Η διδασκαλία της ελληνικής στα μειονοτικά σχολεία της Θράκης: Τρίτο στάδιο. στο Ευ. Τρέσσου, Η Διδασκαλία της Γλώσσας και των Μαθηματικών, Εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων, επιμ. Σ. Μητακίδου, εκδ. παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σ. 457. 76 Βλ. C.
- Χατζησαββίδης, Σ. (2000). Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας σε μη ελληνόφωνους μαθητές. στο Π. Γεωργογιάννης, Θεωρία και Πρακτικές προσεγγίσεις για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας, εκδ. Εκτυπωτική Αττικής Α.Ε., Πάτρα, σ. 201.
- Χρηστίδης, Α-Φ. (2011). Γλωσσική εκπαίδευση και γλωσσικός αποκλεισμός. Στο : Χρηστίδης Α-Φ (επιμ). Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη γλώσσα. Θεσσαλονίκη : Κέντρο ελληνικής γλώσσας.
- Vellutino, F. R. (1979). Dyslexia: Theory and research. Wernicke (1874)
- Weinreich, U. (1953). Languages in contact, findings and problems. New York: Linguistic Circle of New York.
- Wiederholt, J. L. (1974). Historical perspectives on the education of the learning disabled. In L. Mann & D. Sabatino (Eds.), The second review of special education (pp. 103–152). Philadelphia: JSE Press.